

וּנְתִינָה תִּקְוָה

מי במים, מי באש, מי יושפל ומי ירום

מי יעני ומי יעשיר
מי יושפל ומי ירום

ותשובה ותפלה וצדקה
מעבירין את רע הגזרה

כי כשמך כן תהלתך קשה לכעוס ונוח לרצות
כי לא תחפץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחייה
ועד יום מותו תחכה לו אם ישוב מיד תקבלו

אמת כי אתה הוא יוצרם ויודע יצרם
כי הם בשר ודם

אדם יסודו מעפר וסופו לעפר
בנפשו יביא לחמו משול כחרס הנשבר
כחציר יבש וכציץ נובל כצל עובר וכענן פלה
וכרוח נושבת וכאבק פורח וכחלום יעוף

ואתה הוא מלך אל חי וקיים

אין קצבה לשנותיך ואין קץ לאורך ימיך
ואין לשער מרכבות כבודך ואין לפרש עילום שמך
שמך נאה לך ואתה נאה לשמך
ושמנו קראת בשמך

עשה למען שמך וקדש את שמך על מקדישי שמך
בעבור כבוד שמך הנערץ והנקדש
כסוד שיח שרפי קדש המקדישים שמך בקדש
דרי מעלה עם דרי מטה קוראים ומשלישים בשלוש
קדשה בקדש

וּנְתִינָה תִּקְוָה קִדְשֵׁת הַיּוֹם כִּי הוּא נוֹרָא וְאִים
וְבוֹ תִנְשֵׂא מַלְכוּתְךָ וְיִכּוֹן בְּחֶסֶד כְּסֵאֲךָ
וְתִשֵּׁב עָלָיו בְּאֵמֶת

אמת כי אתה הוא דין ומוכים ויודע ועד
וכותב וחותרם וסופר ומונה
ותזכר כל הנשכחות ותפתח את ספר הזכרונות
ומאליו יקרא וחותרם יד כל אדם בו

ובשופר גדול יתקע וקול דממה דקה ישמע
ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון
ויאמרו הנה יום הדין לפקד על צבא מרום בדין

כי לא יזכו בעיניך בדין
וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון
כבקרית רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבתו
כן תעביר ותספור ותמנה ותפקד נפש כל חי
ותחתך קצבה לכל בריה ותכתב את גזר דינם

בראש השנה יכתבו וביום צום כפור יחתמו

כמה יעברו וכמה יבראו

מי יחיה ומי ימות

מי בקצו ומי לא בקצו

מי במים ומי באש

מי בחרב ומי בחיה

מי ברעב ומי בצמא

מי ברעש ומי במגפה

מי בחניקה ומי בסקילה

מי ינוח ומי ינוע

מי ישקט ומי יטרף

מי ישלו ומי יתסר

וּנְתִינָה תִּקְוָה

וּנְתִינָה תִּקְוָה הוּא פִּיּוּט הַנֶּאֱמָר
בַּתְּפִילַת מוֹסֵף בְּשָׁנֵי יְמֵי רֵאשׁ
הַשָּׁנָה, וּבִמְקוֹמוֹת רַבִּים גַּם
בְּיוֹם הַכִּיּוּרִים, הוּא נֶחֱשֵׁב
לְאַחַד הַפִּיּוּטִים הַמֵּרְכָזִיִּים
בְּיִתְר.

הַפִּיּוּט מֵתָאָר אֶת הַחֲרָדָה
הַגְּדוּלָה מֵאֵימַת הַדִּין, וְאֵת
אֲפָסוֹת הָאָדָם מוֹל הָאֵל.
מִסוּרַת מֵהֵמָּאָה ה-12
מֵיִיחֶסֶת אֶת הַפִּיּוּט לְאֵגֶדֶת
רַבִּי אֲמִנּוֹן מִמַּגְנְצָא, אֹלָם
הַמַּחְקֵר הַמּוֹדֵרְנִי מִקְדִּים אֶת
זְמַן הַפִּיּוּט לְמֵאָה הַחֲמִישִׁית,
וּגְרָסָאוֹת שׁוֹנוֹת שְׁלוֹ נִמְצְאוּ
כִּכֵּר בַּגְּנִיזָה הַקְּהִירִית.
הַפִּיּוּט זָכָה לְלַחֲנִים רַבִּים,
בְּצִיבוּרֵי הַיִּשְׂרָאֵלִית יָדוּעַ
בְּמִיּוּחַד הַלַּחֲן שֶׁל יֵאִיר
רוֹזֶנְבֶּלּוּם מִקִּיבוּץ בֵּית הַשִּׁיטָה
שֶׁנֶּכְתַּב בַּעֲקֵבוֹת נְפִילַת אֶחָד
עֶשֶׂר הַלּוּחִמִּים מִהַקִּיבוּץ
בְּמַלְחַמַת יוֹם כִּיפּוּר.

"וְכָל בְּאֵי עוֹלָם יַעֲבְרוּן לְפָנֶיךָ כְּבְנֵי מְרוֹן"

הפיוט נתנה תוקף נפתח באימת יום הדין, האל מתואר כמי שיושב על כסא המשפט ודן כל אדם ואדם, בוחן את מעשיו ולבבו. לא קל להיות נשפטים, אולם לצד חווית הפחד והיראה, נהיר כי יש לנו יכולת להשפיע על גזר הדין, הרי תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה, כמו כן מפצירים באל להבין את האדם ולנקוט במידת החסד והרחמים.

הדימוי של האל כשופט ודיין בראש השנה פותח במשנה ובתלמוד, ובמדרש אנו מוצאים את הביטוי 'בני מרון', המהווה מקור השראה לחלק הראשון של המזמור:

"אמר הקב"ה לישראל: בני, יודעים אתם שאני דן את העולם בארבעה פרקים האלו, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון.. והוא יושב לדון דיני ממונות להעשיר או להעני, לרבות או למעט, בראש השנה דן דיני נפשות: אם למות אם לחיים ונאמר להם: אם עשיתם תשובה לפני בלב שלם, אני אקבל אתכם ואדון אתכם לכף זכות ששערי שמים פתוחים ואשמע תפילתכם שאני משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים עד שלא אחתום גזר דין ביום הכפורים לכך נאמר: "דרשו ה' בהמצאו". (מדרש תנחומא פרשת האזינו סימן ד').

מי שופט את מי?

לאורך השנים התפתחו במסורת היהודית קולות הפונים גם אל האל לא רק כדין ומוכיח, אלא גם כנמען למצוקות הפוקדות את האדם והעולם. גם האל יושב על כסא המשפט, והאדם דן ושואל אותו שאלות נוקבות. במיוחד ידוע הסיפור החסידי הבא שעובד על ידי ש"י עגנון.

"פעם אחת, בלילה שלפני יום הכיפורים, אמר רבי אלימלך מליץ'נסק לתלמידיו: "אם רצונכם לדעת איך עושים בערב יום הכיפורים לכו וראו מה מתרחש בביתו של החייט שגר בקצה העיר." עם עלות השחר הלכו התלמידים אל ביתו של החייט, הציצו בחלון וראו כי לקח החייט ספר מן הארון, פתח אותו ואמר: "ריבוננו של עולם, הגיע הזמן לעשות בינינו חשבון על כל העברות שעשינו, כי זמן כפרה הוא כעת לכל ישראל." אז התחיל החייט לקרוא מתוך הספר את כל העברות שעשה במשך השנה, שאת כולם רשם לפניו בספר הזיכרון הזה.

לאחר שסיים, הוציא מן הארון ספר נוסף, גדול וכבד מן הראשון, וכך אמר: "ריבוננו של עולם, קודם לכן הזכרתי את העברות שעשיתי אני, ועכשיו אמנה את העברות שעשית אתה." ואז התחיל לקרוא מתוך הספר השני את כל הצער והייסורים, כל הצרות, עגמת הנפש, המחלות והפסד הממון שעברו עליו ועל נפשות ביתו בשנה זו. לאחר שסיים לקרוא אמר: "ריבוננו של עולם, אם נעשה חשבון על פי היושר, הרי שאתה חייב לי יותר ממה שאני חייב לך. אבל ערב יום הכיפורים היום, זמן סליחה ומחילה, ולא ארצה לדקדק עמך בחשבון. בשל כך הננו מוחלים לך על כל העברות שעשית לנו, וגם אתה תמחל לנו על כל העברות שעשינו לך."

אחר כך מזג החייט כוס יין שרף, בירך עליה ואמר בקול רם: "לחיים, ריבוננו של עולם! הננו מוחלים זה לזה על כל עוונותינו. כל העברות שלנו בטלות ומבוטלות, כאילו לא היו כלל בעולם. לחיים!"

(ש"י עגנון ימים נוראים עמ' קצה)

"מי במים מי באש"

"שום דבר לא ידוע, לא שנה, לא שבוע" -

חוויית אי הודאות ואפסות האדם מול נצחיותו של האל

הפיוט נתנה תוקף חושף בפני כל אדם באשר הוא את היותו בר חלוף ואת חוסר הוודאות העמוקה בה אנו שרויים. הוא תזכרת אנושית חשובה ונשגבה לחוויה האנושית הבסיסית ביותר של כל אחד מאיתנו, העומד בכל יום מחייו, שעה שעה, בפני השאלה הנוקבת "מי יחיה ומי ימות, מי בקצו ומי לא בקצו". ולמרות שלרוב אנו מבקשים להדחיק את עובדת היותנו ברי חלוף, בא הפיוט ומזכיר לנו כל שנה את האמת הפשוטה והנוגעת.

הפיוט מעצים את חוויית האפסות האנושית, הדימויים השונים בהם מתואר האדם: 'אדם יסודו מעפר, משול כחרס הנשבר, כציץ נובל וכענן כלה', ממחישים את הפער בין חלופיותו וסופיותו של האדם מול האל הנצחי והאין סופי.

מה אנו אמורים לעשות עם ידיעת אי הודאות, והפנמתה?

האם היא מייתרת את הווייתנו, את תחושת המשמעות שלנו בחיים? או שמא היא ממלאת אותנו בענווה, ובחמלה, בקבלת מוגבלותנו?

האם דווקא העובדה שאין אנו יודעים אם נהיה פה מחר, תעצים את הווה, ותגרום לנו ליחס משמעות לכל יום ויום?

"פעם אמרתי בחופזי: המוות הוא האלוהים, השינוי נביאו
עכשיו אני כבר רגוע ואומר השינוי הוא האלוהים המות נביאו"
(יהודה עמיחי)

"פתוח סגור פתוח.
לפני שהאדם נולד הכל פתוח ביקום בלעדיו.
כשהוא חי הכל סגור בו בחייו.
וכשהוא מת הכל שוב פתוח.
פתוח סגור פתוח. זה כל האדם"
(יהודה עמיחי)

אמר רבי שמחה בונים מפשיסטה:
"לכל אחד צריכים להיות שני כיסים, ובהם ישתמש כשיצטרך לכך.
בכיס אחד יהיה כתוב: "בְּשִׁבְלִי נִבְרָא הָעוֹלָם" (משנה, סנהדרין, פרק ד
משנה ה),
ובכיס השני: "וְאֶנְכִי עֶפֶר וְאֶפֶר" (בראשית יח, כז).
ועוד הוסיף: "הרבה טועים, ומשתמשים בכיס ההפוך מזה שהם צריכים לו."

כִּי הִנֵּה כַחֲמֹר	בְּיַד הַיֹּצֵר
בְּרִצּוֹתוֹ מְרַחֵב	וּבְרִצּוֹתוֹ מְקַצֵּר
כֵּן אֶנְחֵנוּ בְּיָדְךָ	חֶסֶד נוֹצֵר
לְבָרִית הַבֵּט	וְאֵל תִּפְּן לַיֹּצֵר
כִּי הִנֵּה כְּאֶבֶן	בְּיַד הַמְּסַתֵּת
בְּרִצּוֹתוֹ אוֹחֵז	וּבְרִצּוֹתוֹ מְכַתֵּת
כֵּן אֶנְחֵנוּ בְּיָדְךָ	מְחִיָּה וּמְמוֹתֵת
לְבָרִית הַבֵּט	וְאֵל תִּפְּן לַיֹּצֵר
כִּי הִנֵּה כְּרִיעָה	בְּיַד הַרוֹקֵם
בְּרִצּוֹתוֹ מִיֹּשֵׁר	וּבְרִצּוֹתוֹ מְעַקֵּם
כֵּן אֶנְחֵנוּ בְּיָדְךָ	אֵל קִנְאָ וְנוֹקֵם
לְבָרִית הַבֵּט	וְאֵל תִּפְּן לַיֹּצֵר

(מתוך פיוט סליחות קדום שמחברו אינו ידוע)

מי יחיה ומי ימות

נתנה תוקף ומלחמת יום הכיפורים

בשנת 1990, רגע לפני שעמד המלחין יאיר רוזנבלום לעזוב את קיבוץ בית השיטה אחרי מספר שנים שהתגורר בו, ביקש להשאיר אחריו שיר במתנה לזכרם של 11 הנופלים מהקיבוץ במלחמת יום הכיפורים. תחילה הועלה רעיון להלחין את השיר 'כל נדרי', אולם "יום אחד נתן לי משהו סידור", מספר רוזנבלום ז"ל ליהודה יניב בסרטו התיעודי על הנושא 'ונתנה תוקף', "פתחתי את הסידור ומול עיני הופיעו המילים 'ונתנה תוקף', מתפילת הימים הנוראים. החלטתי להלחין את השיר ולהעניק זאת לקיבוץ, שהוכה כה קשות ביום-הכיפורים".

הלחן והביצוע המרגש של חנוך אלבק פשט בכל הארץ וכיום הוא מושר בבתי כנסת רבים, מושמע ברדיו, ונפוץ בחברה הישראלית על כל גווניה.

"הגורם השני לעוצמתה של היצירה כבר אינו טמון בה עצמה, אלא בהקשר הרחב שלה. המתפלל, או המאזין, היודע שהיצירה נכתבה לזכרם של 11 בני קיבוץ בית השיטה שנהרגו במלחמת יום הכיפורים; היודע שהמלחין שלה הוא המלחין בה"א הידיעה של שירי הלהקות הצבאיות, שהן עצמן משיאי היצירה הישראלית; המתפלל הזה לא יכול שלא להתמלא ברטט גם לנוכח החיבור האולטימטיבי שקרה ביצירה הזו בין יהדות לישראליות - בין טקסט עתיק המיוחס לאדם שמסר נפשו על קידוש השם בימי הביניים ליצירה שחוברה לזכרם של מי שמסרו נפשם על הגנת הארץ בדורנו; בין תפילה שהיא שיאה של קדושת הימים הנוראים למלחין המזוהה כל כך עם התרבות החילונית של ימינו. אם יש סיכוי לחיבור בין יהדות לישראליות, וזה הרי החיבור החשוב ביותר ליהודים החיים בישראל, אין לו היום סמל משמעותי יותר מאשר השורה הבאה: "ונתנה תוקף" (יאיר שלג)

Who by fire

לאונרד כהן נולד למשפחה יהודית במונטריאול שבארה"ב, אביו נפטר כשהוא היה בן תשע וחיוכו הופקד בידי סבו הרב שלמה זלמן קלוניצקי. לאונרד בילה ימים רבים בקהילת שערי שמים בעיר. הוא זכר את סבו שר ומפייט את תפילות הימים הנוראים וכך נספגו בנפשו/ בשנת 1973, הגיע כהן לארץ בזמן מלחמת יום הכיפורים והופיע בהתנדבות בפני החיילים במוצבים השונים, הוא הושפע מאוד ממה שחווה וראה וכשחזר הלחין את השיר 'מי באש'.

כל בית בשיר נחתם בשאלה: מי קורא בשמנו? לאונרד אמר על כך שהשאלה עצמה ולא התשובה, היא זו שהופכת את השיר לתפילה בעיניו. כהן מתחבר לשאלת סוד גורל והקיום האנושי ממקום אחר מהבית בו גדל. "זה מה שהופך את השיר לתפילה עבורי בתנאים שלי, כלומר מיהו או מהו זה שקובע מי יחיה ומי ימות? מהו המקור לכבשן הבריאה הכביר הזה? מי מדליק אותו? מי מכבה אותו?"

מי באש?

מילים: לאונרד כהן תרגום: קובי מידן

מי באש?

מי במים?

מי לאור השמש?

מי בחשכת ליל?

מי בבית דין של מטה?

מי בישיבה של מעלה?

מי בפריחה החייכנית הזאת?

מי בדעיכה איטית מאד?

ומי, מי קורא בשמנו?

מי במעידה קלה?

מי בסמי שינה?

מי בשלטון הלב?

מי במכשיר קהה?

מי במפולת שלג?

מי באבקה נשפכת?

מי בשל בצע כסף?

מי ברעב בלי שובע?

ומי, מי קורא בשמנו?

מי בזמן טיפוס?

מי בתוך אוטובוס?

מי ברוב בדידות?

מי בראי ממול?

מי במצוות גבירתו?

מי על חרבו שלו?

מי ייקשר עד מוות?

מי ייכנע לכוח?

ומי, מי קורא בשמנו?

Who by fire

Lyrics by Leonard Cohen

And who by fire,
Who by water
Who in the sunshine,
Who in the night time
Who by high ordeal,
Who by common trial
Who in your merry merry month of may
Who by very slow decay
And who shall I say is calling?

And who in her lonely slip,
Who by barbiturate
Who in these realms of love,
who by something blunt
Who by avalanche,
who by powder
Who for his greed,
who for his hunger
And who shall I say is calling?

And who by brave assent, who by accident
Who in solitude, who in this mirror
Who by his lady's command,
who by his own hand
Who in mortal chains, who in power
And who shall I say is calling?